

KYBERŠIKANA U ŠKOLNÍCH DĚTÍ V OKRESE ČESKÉ BUDĚJOVICE

THE CYBERNETIC VICTIMIZATION OCCURRENCE AT THE SECOND DEGREE OF
PRIMARY SCHOOLS AND IN HIGH SCHOOLS IN THE ČESKÉ BUDĚJOVICE
COUNTY

Mgr. Králová Veronika, PhD.

Mgr. Ingrid Balou

Prof. MUDr. Miloš Velemínský, CSc. st.

MUDr. Miloš Velemínský, PhD. ml.

Univerzita Pardubice, Fakulta zdravotnických studií

Abstrakt

Publikace se zabývá aktuálním tématem kyberšikany. Jedná se o specifickou formu šikany, která slouží jako prostředek k obtěžování především dětí a využívá informačních a komunikačních technologií.

Cílem publikace bylo zmapování výskytu kyberšikany na druhém stupni základních škol a středních škol v okrese České Budějovice. Výzkum se uskutečnil v roce 2015-2016. proveden byl celkem v sedmi základních školách a šesti středních školách na území okrese České Budějovice. Střední školy byly dále rozděleny na gymnázia, střední školy zakončené maturitní zkouškou (SOŠ – Střední odborná škola) a střední školy zakončené závěrečnou zkouškou (SOU – Střední odborné učiliště). Školy byly dále rozděleny do třech skupin podle počtu obyvatel.

Byla použita metoda kvantitativního výzkumu, jako prostředek k získání dat byl využit anonymní dotazník distribuovaný žákům základních a středních škol. Výzkum byl proveden v sedmi základních a šesti středních školách. Pro výzkum bylo vyhodnoceno celkem 654 dotazníků. Věkové rozmezí respondentů, kteří navštěvovali druhý stupeň základních škol a středních škol, bylo od 10 let výše. Data byla statisticky zpracována v programu Microsoft Office Excel 2007. bylo vysloveno 5 hypotéz s těmito závěry Autoři prokázali, že oběti kyberšikany jsou ve školách v okrese České Budějovice častěji dívky než chlapci. Agresory kyberšikany jsou ve školách v okrese České Budějovice častěji chlapci než dívky. Bylo

zjištěno , že kyberšikana na území okresu České Budějovice se vyskytuje častěji v obcích do 2 000 obyvatel a v obcích nad 2 000 obyvatel než ve městě České Budějovice. Dále autoři zjistili ,že kyberšikana na území okresu České Budějovice se vyskytuje častěji ve středních školách zakončených závěrečnou zkouškou (SOU) než ve středních školách zakončených maturitní zkouškou (SOŠ) a v gymnáziích..

Výsledek je vhodné využít ke snižování výskytu kyberšikany v okrese České Budějovice. Jsou navrženy preventivní postupy specifické pro tuto komunitu.

Klíčová slova: kyberšikana, školní a dorostový věk, agresori, oběti, velikost lokality

Abstract

The present work deals with a topical theme: the cybernetic victimization. This is a specific type of the victimization, which serves as a tool, particularly used for the persecution of children victims, and misusing information and communication technologies.

The target of the work was mapping the cybernetic victimization occurrence at the second degree of primary schools and in high schools in the České Budějovice County. The research was implemented in 2015-2016 in total of seven primary schools and six secondary schools in the territory of the České Budějovice County. The secondary schools were divided into grammar schools, vocational schools in which the studies are completed by maturity examinations (Specialized High Schools - SHS), and vocational schools in which the studies are completed by finals (Specialized Educational Establishments – SEE). The schools were furthermore divided into three groups depending on the number of inhabitants.

A quantitative research method was employed as a tool for the data accumulation with the use of an anonymous questionnaire distributed to pupils and students of primary and secondary schools, respectively. The research was carried out at seven primary schools and six secondary schools. Total of 654 questionnaires were evaluated. The age of respondents attending primary and secondary schools was of 10 years and above. The data were statistically processed with the use of the Microsoft Office Excel 2007 programme. Five hypotheses were expressed and the conclusions were as follows. The authors demonstrated that in the schools of the České Budějovice County, girls were victimized more frequently than boys. Aggressors committing the cybernetic victimizations in schools of the České Budějovice County are more frequently boys compared to girls. The cybernetic victimization in the territory of the České Budějovice County was found to occur more frequently in villages having the population up to 2000 and in towns having more than 2000 inhabitants

compared to the city of České Budějovice. The authors furthermore found that in the territory of the České Budějovice County, the victimization occurred more frequently in vocational schools in which the studies are completed by finals (Specialized Educational Establishments – SEE), compared to vocational schools in which the studies are completed by maturity examinations (Specialized High Schools - SHS) and grammar schools.

The result can be suitably applied to reducing the cybernetic victimization occurrence in the České Budějovice County. Preventive programmes specifically aimed at the community are proposed.

Key words: cybernetic victimization, school and youth age, aggressors, victims, location largeness.

Úvod

Definice jednotlivých autorů kyberšikany se liší, ale jedno mají všechny společné – kyberšikana znamená někomu záměrně ubližovat prostřednictvím informačních a komunikačních technologií (dále též ICT). Tyto technologie se neustále vyvíjejí a je třeba si uvědomit, že nemají pro lidstvo pouze pozitivní dopad. S rychlým rozvojem ICT se tak zvyšuje i množství možností, jak skrze ně ubližovat druhým. Některé případy kyberšikany již od samého počátku mají za cíl někomu ublížit, jiné však mohou být důsledkem vtipu, který se vymkl kontrole (Rogers, 2011, s. 32).

Dnešní mladá generace je s virtuálním světem silně spjata a mnohdy si život bez něj a jeho prostředků nedokáže vůbec představit. Využívání internetu každým rokem stoupá a stává se tak běžnou součástí každé domácnosti. Dle posledních výzkumů projektu „EU Kids online II“, který se zabývá problematikou online rizik a bezpečnosti na internetu u dětí a rodičů v Evropských státech, využívá internet každý den nebo skoro každý den tři čtvrtiny českých dětí ve věku od 9 do 16 let (EU Kids online, 2013).

Internet děti a mládež láká pro jeho neomezené možnosti. Nalézají zde mnoho informací, mohou se přátelit s neomezeným množstvím lidí, hrát online hry, poslouchat hudbu, vzdělávat se a mnoho dalších věcí. Bohužel tyto prostředky nepřinášejí jen pozitivita v podobě snadné dostupnosti informací nebo snadného a rychlého kontaktu s rodinou, vrstevníky a dalšími lidmi, ale dají se velice snadno zneužít právě k ubližování, ponižování, zastrasování druhých – k tzv. kyberšikaně. Děti a mládež sice tyto komunikační prostředky bravurně ovládají, ale často si nejsou vědomi toho, jaké následky to pro ně posléze může mít, pokud nebudou obezřetní. S objevováním se stále nových například webových stránek a

sociálních sítí tak navíc neustále vznikají různá nebezpečí, což je třeba vzít na vědomí (Morgan, 2016, s. 154). Každý by měl dávat pozor na informace, které o sobě, o své rodině nebo nejbližším okolí zveřejňuje na internetu, jelikož nikdy neví, ke komu se takové informace dostanou a kdo jich může posléze zneužít.

Virtuální svět se pro dnešní mladou generaci stal součástí života. Jak uvádí Vágnerová (2009), online svět umí kohokoliv vtáhnout do děje takovým způsobem, že je ochoten mu obětovat téměř vše. Jirovský (2007) upozorňuje, že po určité době se užívání internetu může projevit na lidské psychice. Virtuální svět se tak může pro kohokoli stát atraktivnější, než ten reálný, skutečný, který bude ochoten nakonec obětovat. Jak uvádějí Schmidt a Cohen (2014), připojení k internetu znamená pro lidi získání mnoha různých identit, a to jak ve fyzickém, tak i ve virtuálním světě, kdy hrozí, že virtuální svět nahradí fyzický. Navíc to co lidé jednou na internetu napíší, zašlou, rozešlou, zanechá tzv. stopu, která v online světě již zůstane. Všechny tyto uložené informace mohou být kdykoli zneužity.

Metodika

V publikaci byl zmapován výskyt kyberšikany ve školách v rámci okresu České Budějovice. Byl sledován rozdíl výskytu kyberšikany podle pohlaví a lokalizace a velikosti škol. Dále byl hodnocen poměr mezi oběťmi a agresory.

Výzkumný soubor tvořili žáci druhého stupně základních škol a středních škol v okresu České Budějovice. Výzkum se uskutečnil v roce 2015–2016. Proveden byl celkem v sedmi základních školách a šesti středních školách na území okresu České Budějovice. Střední školy byly dále rozděleny na gymnázia, střední školy zakončené maturitní zkouškou (SOŠ – Střední odborná škola) a střední školy zakončené závěrečnou zkouškou (SOU – Střední odborné učiliště), a to podle zákona č. 561/2004 Sb., O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání ve znění pozdějších předpisů (školský zákon) a vyhlášky č. 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři, ve znění vyhlášky č. 400/2009 Sb. Z důvodu naprosté anonymity nejsou uváděny konkrétní školy ani města či obce, kde byl výzkum proveden.

Věkové rozmezí respondentů, kteří navštěvovali druhý stupeň základních škol a středních škol, bylo od 10 let výše. Vzhledem k tomu, že u některých žáků nebyla navštěvovaná střední škola jejich první po ukončení základní školy, dostali se do souboru v několika případech i žáci starší než je na středních školách běžné.

Výzkumný soubor byl vybrán ze seznamu škol na území okresu České Budějovice, zapsaných do rejstříku škol a školských zařízení pro příslušný školní rok, tj. 2015/2016. Okres České

Budějovice byl vybrán na základě toho, že byli nejdříve osloveni ředitelé škol ze všech okresů z celého Jihočeského kraje. Z oslovených okresů však dvě třetiny odmítly spolupráci, proto byl vybrán, aby byl získán dostatečný počet respondentů, okres České Budějovice. Ve školním roce 2015/2016 se nacházelo na území okresu České Budějovice celkem 37 základních škol s druhým stupněm a 29 středních škol. Pro daný školní rok 2015/2016 navštěvovalo druhý stupeň (6.–9. ročník) základních škol a střední školy v okresu České Budějovice celkem 15 702 žáků. Počet žáků druhého stupně základních škol a středních škol pro aktuální školní rok byl zjištěn z dat vedených k 30. 9. 2015 ve smyslu školského zákona a vyhlášky č. 364/2005 Sb., o vedení dokumentace škol a školských zařízení a školní matriky a o předávání údajů z dokumentace škol a školských zařízení, a ze školní matriky, ve znění pozdějších předpisů (vyhláška o dokumentaci škol a školských zařízení).

Výběr souboru byl proveden náhodným výběrem. Školy byly rozděleny do třech skupin: město České Budějovice, obec do 2 000 obyvatel a obec nad 2 000 obyvatel. Z každé skupiny bylo vybráno prostým náhodným výběrem bez vracení (losováním) 20 % základních škol a 20 % středních škol. Z každé školy bylo nadále vybráno ze seznamu žáků, kteří byli označeni číslem, prostým náhodným výběrem 20 % žáků, a to bez ohledu na gender a věk. Výzkum se uskutečnil na druhém stupni základních škol a ve středních školách v okresu České Budějovice, proto není možné výsledky výzkumu zevšeobecňovat.

Výzkumná data byla získána prostřednictvím dotazníkového šetření. Jedná se o jednu z nejrozšířenějších a nejpopulárnějších technik sociologického (kvantitativního) výzkumu. Dotazník umožňuje získat informace od velkého počtu jedinců v poměrně krátkém čase (Disman, 2009, s. 141). V pedagogickém výzkumu je to velmi frekventovaná metoda získávání dat (Chráska, 2007, s. 163). Dotazník (Příloha A) byl převzat z knihy autorů Hinduja a Patchin (2009), přeložen do českého jazyka a doplněn o identifikační otázky (otázky č. 1–6). Výskyt kyberšikany byl v originálním dotazníku zkoumán ze dvou časových period – celého života a posledních třiceti dnů. Pro účely disertační práce byla perioda posledních třiceti dnů změněna na období posledního roku. Vyplnění dotazníku bylo zcela anonymní. Před vyplněním dotazníku byl žákům rozdán informovaný souhlas pro jejich zákonné zástupce, kde byli obeznámeni s výzkumem (Příloha B). Během výzkumu bylo rozdáno 684 dotazníků. Návratnost dotazníku byla vzhledem k osobní distribuci 99%, vráceno bylo celkem 678 dotazníků. Z navrácených dotazníků jich bylo 24 pro částečné vyplnění či chybné vyplnění vyřazeno. Analýza dat byla uskutečněna na vzorku 654 respondentů. Pro záznam z dotazníků byly použity grafy a tabulky. Výsledky jsou uváděny v procentech a absolutních číslech. K testování hypotéz byl využit χ^2 test. Testování proběhlo na hladině

významnosti $\alpha = 5 \%$. Výsledná data byla statisticky zpracována za použití programu Microsoft Office Excel 2007. Výskyt kyberšikany (oběti a agresori) byl zkoumán ve dvou časových periodách, tj. za poslední rok a za celý život. Pro testování hypotéz byly použity otázky č. 19 (agresori) a č. 22 (oběti), tedy byl zkoumán výskyt kyberšikany za celý život, nikoli za poslední rok.

Dotazník, který byl žákům rozdán, obsahoval celkem 44 otázek. Všechny otázky byly uzavřené kvůli možnostem vyhodnocení, 3 z otázek byly výčtové (č. 21, 24, 32). Dotazník se dělí do dvou základních částí, přičemž otázky v každé z částí byly číslovány od čísla jedna. První část dotazníku (otázky č. 1–6) obsahovala identifikační otázky, na jejichž základě bylo možné rozdělit respondenty na jednotlivé skupiny, což bylo nezbytné pro jejich srovnání. Druhá část dotazníku (otázky č. 1–38) obsahovala otázky týkající se již samotné kyberšikany, nebezpečných komunikačních jevů, online aktivit a podobně.

Druhou část dotazníku lze dále rozdělit opět na dvě části, a to část A (otázky č. 1–18), ve kterých se zjišťovaly zkušenosti respondentů z posledního roku (otázky č. 1–12) a jejich vlastní online aktivity ve stejném časovém období (otázky č. 13–18). Tato část byla společná pro všechny respondenty. Část B (otázky č. 19–38) se zabývala už jen přímými aktéry kyberšikany, tj. oběťmi a agresory. V této části se otázky týkaly jak zkušeností z celého jejich života, tak z posledního roku, ale i jejich poslední zkušenosti s kyberšikanou.

Autory studie zajímalo zda jsou oběťmi častěji dívky či chlapci, jaký je gendrovský poměr u agresorů kyberšikany. Dále nás zajímalo zda se vyskytuje kyberšikana více v obcích do 2000 obyvatel či ve městech a kde je častější ve středních školách zakončených pouze závěrečnou zkouškou, nebo na školách s maturitou a gymnáziích.

Výsledky

Výzkumný soubor tvořilo celkem 654 respondentů z druhého stupně základních škol a středních škol v okrese České Budějovice. Z celkového počtu respondentů bylo 362 (55,4 %) chlapců a 292 (44,6 %) dívek.

Z celkového počtu 654 (100 %) respondentů bylo 222 (33,9 %) respondentů ze základních a 432 (66,1 %) ze středních škol, z nichž bylo 286 (43,7 %) ze středních škol zakončených maturitní zkouškou (SOŠ) (dále též pouze SOŠ), 74 (11,3 %) respondentů bylo z gymnázií a 72 (11 %) respondentů bylo ze středních škol zakončených závěrečnou zkouškou (SOU) (dále též pouze SOU).

Věk respondentů byl od 10 let výše, maximální věková hranice nebyla stanovena. Z celkových 654 respondentů jich bylo 70 (10,7 %) ve věku 10–12 let, 146 (22,3 %)

respondentů bylo ve věku 13–15 let, 16–18letých bylo 394 (60,2 %) a více než 19 let bylo 44 (6,7 %) respondentům.

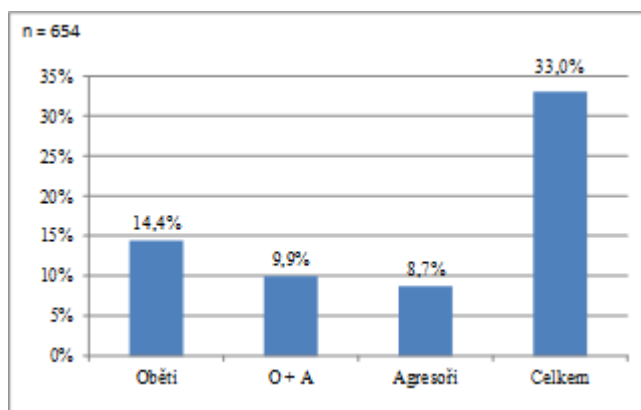
Oblast školy

Z celkového počtu 654 respondentů navštěvovalo školu v obci do 2 000 obyvatel 24 (3,7 %) respondentů, v obci nad 2 000 obyvatel 108 (16,5 %) a 522 (79,8 %) respondentů ve městě České Budějovice.

Výskyt kyberšikany celkem

Výskytem kyberšikany se myslí zastoupení přímých aktérů kyberšikany, tj. obětí i agresorů, ve zkoumaném vzorku. Z 654 (100 %) respondentů, kteří uvedli odpověď alespoň na jednu ze dvou otázek (zda se stali v průběhu celého života obětí kyberšikany a zda kyberšikanovali druhé), uvedlo 14,4 % respondentů pouze to, že se stali obětí, 8,7 % respondentů uvedlo pouze to, že kyberšikanovali druhé a 9,9 % uvedlo oboje. Celkem se tedy s kyberšikanou přímo setkalo 33 % respondentů (Graf 1).

Graf 1: Výskyt kyberšikany (celkem)

Zdroj: Vlastní výzkum

Agresori

Z 654 (100 %) žáků, kteří odpověděli na otázku týkající se kyberšikanování druhých osob, se jich v průběhu celého života přiznává ke kyberšikanování celkem 122 (18,7 %).

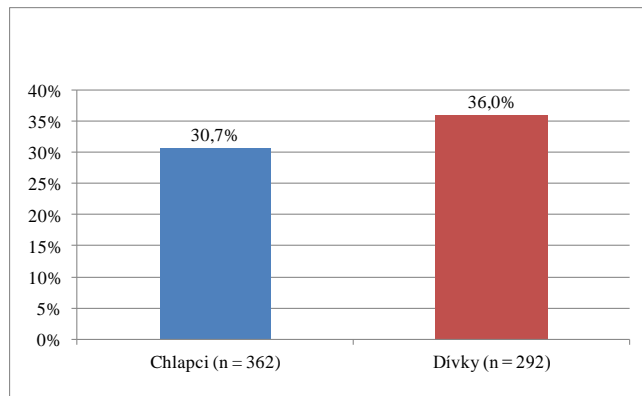
Tabulka 1: Četnost – oběti a agresori za celý život

	Oběti za život		Agresori za život	
	Četnost	Rel. četnost	Četnost	Rel. četnost
<i>Nikdy</i>	495	75,7 %	532	81,3 %
<i>Zřídka</i>	84	12,8 %	63	9,6 %
<i>Občas</i>	44	6,7 %	29	4,4 %
<i>Docela často</i>	18	2,8 %	14	2,1 %
<i>Často</i>	8	1,2 %	8	1,2 %
<i>Velmi často</i>	5	0,8 %	8	1,2 %
<i>Celkem</i>	654	100 %	654	100 %

Výskyt kyberšikany

Srovnání výskytu kyberšikany mezi pohlavími ukázalo, že z 362 (100 %) chlapců se s kyberšikanou přímo setkalo 30,7 % a z 292 (100 %) dívek se s ní setkalo 36,0 % (Graf 2).

Graf 2: Výskyt kyberšikany (dle pohlaví)

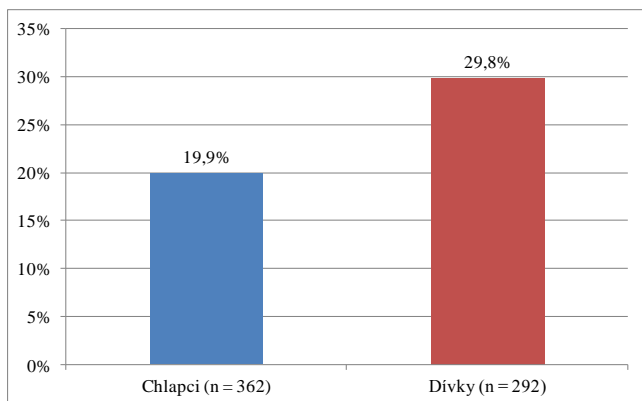

Zdroj: Vlastní výzkum

Oběti

Jak je patrné z Grafu 3, obětmi kyberšikany v okrese České Budějovice, dle odpovědí respondentů, jsou ve více případech dívky (29,8 %) než chlapci (19,9 %).

Graf 3: Oběti za celý život (dle pohlaví)

Zdroj: Vlastní výzkum

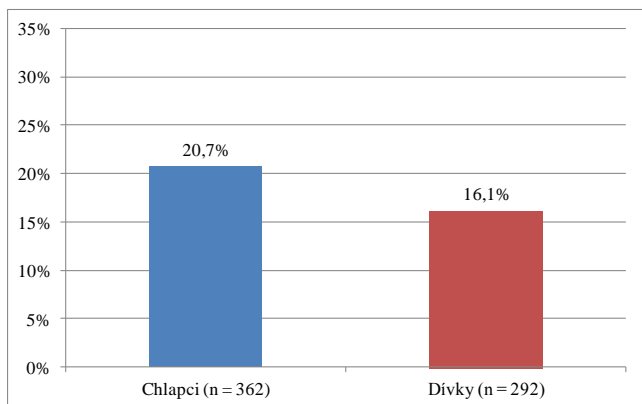
Pomocí χ^2 testu byl prokázán statisticky významný rozdíl mezi pohlavím u obětí kyberšikany ($\chi^2 = 8,617422$, $p < 0,05$). **Obětí kyberšikany jsou ve školách v okrese České Budějovice častěji dívky než chlapci.**

Agresoři

Agresory kyberšikany jsou více chlapci (20,7 %) než dívky (16,1 %).

Hypotéza 2

Graf 4: Agresoři za celý život (dle pohlaví)

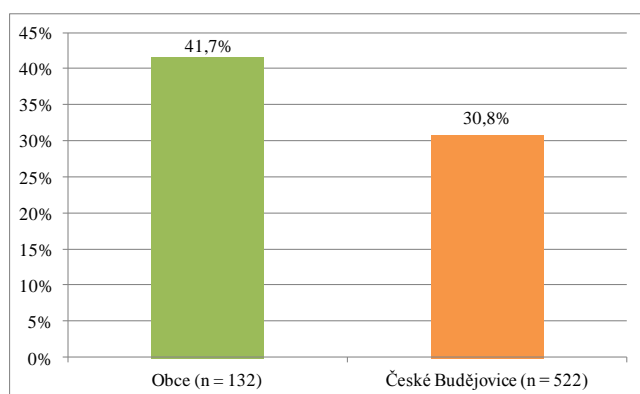
Zdroj: Vlastní výzkum

Pomocí χ^2 testu nebyl prokázán statisticky významný rozdíl mezi pohlavím u agresorů kyberšikany ($\chi^2 = 2,275736$, $p > 0,05$), tj. Neprokázali jsme, že agresory kyberšikany ve školách v okrese České Budějovice jsou častěji chlapci než dívky.

Ze srovnání výskytu mezi obcemi do 2 000 a nad 2 000 obyvatel (dále jsou obce posuzovány společně) a městem České Budějovice vyplynulo, že celkový výskyt kyberšikany ve školách je větší v obcích (41,7% výskyt) než ve městě České Budějovice (30,8% výskyt) (Graf 5).

Hypotéza 3

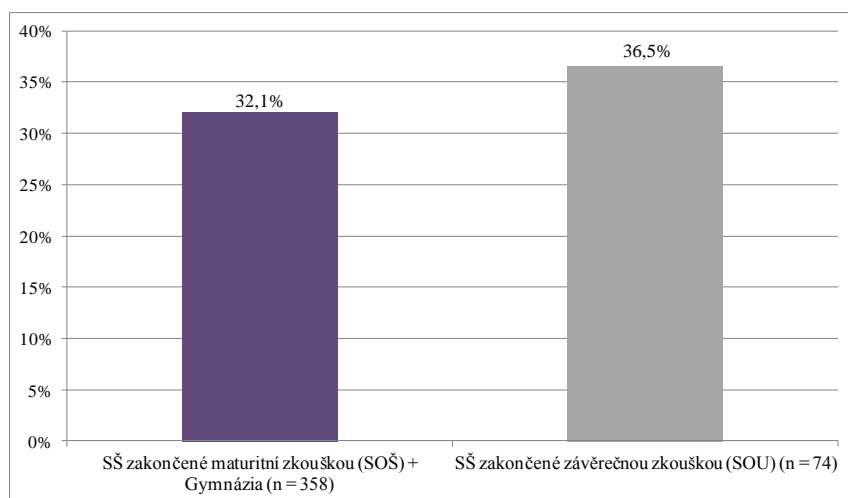
Graf 5: Výskyt kyberšikany (dle oblasti navštěvované školy)

Zdroj: Vlastní výzkum

Pomocí χ^2 testu byl prokázán statisticky významný rozdíl výskytu kyberšikany mezi oblastmi školy ($\chi^2 = 5,580206$, $p < 0,05$). Větší výskyt kyberšikany byl zaznamenán v obcích do 2 000 obyvatel a v obcích nad 2 000 obyvatel než ve městě České Budějovice.

Graf 6: Výskyt kyberšikany (dle typu střední školy)

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka 2: Četnost a procenta u typů středních škol

	Pozorované					Vypočítaná hodnota χ^2
	Četnost	Procenta	Četnost	Procenta	Celkem	
Typ střední školy	Ano		Ne			
SOŠ a gymnázia	115	32,12 %	243	67,88 %		
SOU	27	36,49 %	47	63,51 %	74	0,529174
Celkem	142	32,87 %	290	67,13 %	432	

Zdroj: Vlastní výzkum

Pomocí χ^2 testu nebyl prokázán statisticky významný rozdíl výskytu kyberšikany mezi středními školami ($\chi^2 = \mathbf{0,529174}$, $p > 0,05$). To znamená, že kyberšikana na území okresu České Budějovice se vyskytuje stejně ve středních školách zakončených závěrečnou zkouškou (SOU) jako ve středních školách zakončených maturitní zkouškou (SOŠ) a v gymnáziích.

Tabulka 3: Četnost a procenta – agresori na středních školách

	Pozorované					Vypočítaná hodnota χ^2
	Četnost	Procenta	Četnost	Procenta	Celkem	
Typ střední školy	Ano		Ne			
SOŠ a gymnázia	69	19,27 %	289	80,73 %	358	0,972619
SOU	18	24,32 %	56	75,68 %	74	
Celkem	87	20,14 %	345	79,86 %	432	

Pomocí χ^2 testu nebyl prokázán statisticky významný rozdíl mezi středními školami u agresorů kyberšikany ($\chi^2 = \mathbf{0,972619}$, $p > 0,05$).

Agresory kyberšikany na území okresu České Budějovice jsou žáci středních škol zakončených závěrečnou zkouškou (SOU) stejně jako žáci středních škol zakončených maturitní zkouškou (SOŠ) a gymnázií.

Diskuze

Z vlastního dotazníkového šetření, jež bylo provedeno v rámci této disertační práce, vyplynulo, že na druhém stupni základních škol a středních škol se v průběhu celého svého života stalo obětí kyberšikany 24,3 % žáků, v posledním roce pak 18 % žáků. Kyberšikanování druhých bylo v průběhu celého života zjištěno u 18,7 % výzkumného vzorku, v posledním roce u 12,7 %. Těchto výsledků bylo dosaženo na základě odpovědí na otázky č. 19, 20, 22 a 23 z druhé části dotazníku. Oběť kyberšikany či klasické šikany se samozřejmě sama může stát agresorem a obráceně. Celkem 9,9 % respondentů z celého souboru se dostalo právě do obou těchto pozic, 14,4 % respondentů bylo jen obětmi a 8,7 % jich bylo pouze agresorem.

Je zajímavé, nakolik se výzkumy napříč světem, ale i Českou republikou, ve výsledcích liší. Je možné najít mezi nimi takové, které zjistili napříč školou povinnou populací více než 50% výskyt kyberšikany, ale i takové, které udávají méně než 10 %. V České republice se pravidelně opakují výzkumy projektu „E-Bezpečí“, které započaly v roce 2009 a každoročně se opakují. V prvním z těchto výzkumů, tedy v roce 2009, bylo v rámci prvního z řady těchto výzkumů, který nese název „Prevence nebezpečných komunikačních praktik spojených s elektronickou komunikací pro pedagogy a nepedagogy (2008–2009)“, zjištěno mezi dětmi 46,8 % obětí a 27,8 % agresorů kyberšikany (Krejčí a Kopecký, 2009–2010, s. 7, 10). V dalším výzkumu „E-Bezpečí – nebezpečí elektronické komunikace pro žáky i učitele“ bylo zjištěno 59,3 % obětí a 41 % původců kyberšikany (Krejčí a Kopecký, 2010–2011, s. 8, 10). Dle dalšího z těchto výzkumů „Nebezpečí internetové komunikace III“ se obětí kyberšikany stalo 56,5 % českých dětí a 33,7 % dětí vyzkoušelo některou ze sledovaných forem kyberšikany (Kopecký et al., 2012, s. 15). Podle předposledního z těchto výzkumů „Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2013“ se obětí kyberšikany stala více než polovina českých dětí (50,5 %). Útočníky kyberšikany pak dle tohoto výzkumu bylo 30,1 % českých dětí (Sztokowski et al., 2013, s. 113, 115). Výskyt kyberšikany byl zde zjišťován pomocí nepřímých dotazů a na jejich základě se určila míra jejího výskytu. Poslední výzkum „Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2014“ v rámci tohoto projektu se uskutečnil v roce 2014, z něž vyplývá, že 50,9 % dětí se setkala s některým z projevů kyberšikany (E-Bezpečí, 2008–2014c). Jak je vidět, čísla jsou zde opravdu vysoká. Další výzkum uskutečněný v České republice udává, že obětí kyberšikany se stalo 10 % dětí (Minimalizace šikany, 2010). Stejným způsobem, jako vlastní výzkum pro tuto disertační práci, se uskutečnil i výzkum v Jihomoravském kraji v roce 2012 (Macháčková et al., 2012, s. 7–13). Respondentům byla

definována kyberšikana a následně jim byla položena přímá otázka, zda se s takovým jednáním někdy setkali nebo jej praktikovali na druhých. Dle tohoto výzkumu, který navazoval na mezinárodní projekt „COST Action – Cyberbullying“, se obětí kyberšikany v Jihomoravském kraji stalo 6 % respondentů, agresory pak 9 %. Výsledky výzkumu provedeného pro účely této disertační práce se tak pohybují v rozmezí výsledků výzkumů uskutečněných v České republice.

Na území EU se uskutečnil velmi rozsáhlý výzkum „EU Kids Online“, který zahrnoval přes 25 000 respondentů z celé Evropy včetně přibližně 1 000 respondentů z České republiky. Jednalo se o kvalitativní výzkum a k získání dat byla použita metoda rozhovoru s respondenty i jejich rodiči. Na jejich základě výzkumníci dospěli k závěru, že se obětí kyberšikany stalo 6 % evropských dětí, druhé kyberšikanovalo 3 % dětí. Přímou v České republice se dle výzkumu stalo obětí kyberšikany 8 % respondentů (Livingstone et al. 2012, s. 24). Olumide et al. (2015) uvádějí, že obětí kyberšikany se stalo 39,8 % dětí ve věku kolem čtrnácti let. Kyberšikana s výskytem 17 % byla zaznamenána u studentů ve věku mezi 10–18 lety v středozápadních amerických středních školách (Carter a Wilson, 2015). Dle výzkumů, které uskutečnili Hinduja a Patchin (2015) v letech od 2007–2015, se stalo obětí kyberšikany ve školách Ve Spojených státech amerických v průměru 26,3 % studentů a ve stejném časovém úseku v průměru 16 % studentů přiznalo kyberšikanování druhých. Nejméně obětí bylo vykázáno v roce 2007, tj. 18,8 % a nejvíce v roce 2015, tj. 34,6 % z čehož vyplývá, že ve školách ve Spojených státech amerických za posledních devět došlo k nárůstu výskytu kyberšikany. Tento výzkum má nejbližší výsledky s vlastním výzkumem provedeným pro účely této disertační práce. Což může být i důsledkem toho, že od těchto autorů byl převzat originální dotazník a rozdán žákům v okrese České Budějovice. Ve srovnání s ostatními výzkumy, ať už provedenými v ČR nebo v zahraničí, nedosahují výsledky dosažené výzkumným šetřením v okrese České Budějovice žádných extrémů, ať už maximálních, nebo minimálních. Výsledná čísla výzkumů se však radikálně liší, dokonce až o 50 %. Takovéto rozdíly mohou být dány hned několika faktory. Konkrétně u kyberšikany je jedním z největších problémů nejednotnost odborníků na tuto problematiku. Rozcházejí se v jednotlivých kritériích, které kyberšikanu určují, neexistuje ani jednotná a ucelená definice. Tím pádem jsou oběti i agresori kyberšikany rozlišováni dle rozdílných kritérií a ve výsledcích sociálních výzkumů dochází k velkým rozdílům. Například v kvantitativních výzkumech projektu „E-Bezpečí“, bývá za oběť kyberšikany označeno více než 50 % českých dětí. Za oběť kyberšikany jsou zde označeni všichni, kteří se někdy setkali s některým, byť jen s jedním, z projevů kyberšikany. Tyto výsledky mohou být pak silně nadsazené a v laické

veřejnosti tak vyvolávat ne zcela odůvodněné obavy, obzvláště v případech, kdy se v médiích objeví současně s některým ze závažných případů. Za agresory bývá označeno více než 30 % dětí. Na druhou stranu, výzkum „EU Kids Online II“, který byl proveden kvalitativní metodou za pomoci rozhovorů na území celé Evropy a jehož se zúčastnilo taktéž více než 20 000 respondentů i s rodiči, dospěl k výsledku, že se obětí kyberšikany stalo 6 % a agresory 3 % dětí (Livingstone et al. 2012, s. 24). V tomto případě byla kritéria, dle kterých byli rozpoznávání aktéři kyberšikany, evidentně volena odlišným – přísnějším způsobem a ve srovnání s projekty „E-Bezpečí“ jsou výsledky dosažené tímto výzkumem zhruba desetinové, což je jasným důkazem, jak moc mohou rozdílná kritéria obětí a agresorů ovlivnit výsledky výzkumů. Z tohoto důvodu je u každého výzkumu vždy třeba uvést, jakým způsobem bylo výsledků dosaženo, potažmo jaká byla kritéria pro určení aktérů kyberšikany. Dalším možným aspektem, který vede k rozdílu ve výsledcích jednotlivých výzkumů, jsou rozdíly ve zkoumaném vzorku. Záleží zde na volbě respondentů, hlavně na demografii. Roli zde hrají mimo jiné věk, pohlaví a lokace, která souvisí například s kulturou a konvencemi v oblasti využívání ICT. Dále mohou být rozdíly ve výsledcích dány například reprezentativností, neboli zastoupením dané zkoumané skupiny ve výzkumném vzorku, a samozřejmě náhodou.

Srovnání dle pohlaví

Pro zjištění celkového výskytu kyberšikany mezi pohlavími bylo využito otázek č. 1 z první části dotazníku a č. 19 a 22 z druhé části dotazníku. Ze srovnání vyplývá, že celoživotních zkušeností s kyberšikanou mají více dívky (36,0 %) než chlapci (30,7 %). Tato skutečnost je jistě daná tím, že jsou dívky i více kyberšikanovány, než chlapci. Mezi chlapci bylo zjištěno větší procento výskytu agresorů, avšak rozdíl mezi zastoupením obětí u jednotlivých pohlaví je výraznější. Proto je i celkové procento zastoupení přímých aktérů kyberšikany vyšší mezi dívkami.

Na základě odpovědí na otázky č. 1 z první části dotazníku a č. 22 a 23 bylo zjištěno, že za celý svůj život se dle výpovědi respondentů stalo obětí kyberšikany 19,9 % chlapců a 29,8 % dívek, za poslední rok pak 15,5 % chlapců a 21,2 % dívek na druhém stupni základních škol a středních škol v okrese České Budějovice.

Z výsledků výzkumu provedeného v Jihomoravském kraji je jasný enormní rozdíl mezi chlapci (10,3 %) a dívkami (89,7 %), kteří se stali obětí kyberšikany (Macháčková et al., 2012, s. 8). Krejčí a Kopecký (2009–2010) ve svém výzkumu také uvádějí, že oběťmi jsou častěji dívky než chlapci, i když tento rozdíl není tak výrazný jako ve výzkumu v Jihomoravském kraji. Z dalšího výzkumu provedeného v České republice vyplynulo, že

obětí kyberšikany se stalo 16,2 % respondentů ve věku 12–14 let, z čehož bylo 40 % chlapců a 60 % dívek (Šmahaj, 2014, s. 123). Postupný nárůst výskytu kyberšikany u dívek adolescentního věku ze Spojených států amerických byl zaznamenán mezi roky 2006–2012, a to ze 17 % na 27 % a u chlapců došlo ke zvýšení výskytu z 12 % na 15 % (Schneider et al., 2015). Hinduja a Patchin (2015) uvádějí více obětí kyberšikany mezi dívkami (40,6 %) než chlapci (28,8 %). U ostatních výzkumů ovšem nejsou výsledky tak jasné. Zatímco u klasické šikany převažují mezi oběťmi i agresory chlapci, u kyberšikany zatím nebyl vliv pohlaví na viktimizaci ani online agresi jasně prokázán. Chlapci mají sklony k přímé agresi, která je příznačná pro tradiční šikanu. Dívky se dopouští spíše agrese nepřímé, například prostřednictvím pomluv či vyčleňováním z kolektivu, což je způsob, který by spíše odpovídal internetové šikaně. Z tohoto důvodu se i mnozí odborníci domnívají, že je mezi útočníky i oběťmi kyberšikany více dívek. Toto potvrzuje i výzkum autorů knihy „Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying“ (Hinduja a Patchin, 2009, s. 53), který byl zároveň předlohou pro výzkum v okrese České Budějovice. Obecně se však tento trend nepotvrdil, existují případy, kdy je více agresorů i obětí mezi chlapci stejně jako mezi dívkami nebo, jako v případě vlastního výzkumu, je tomu u každé položky jinak. Různé zastoupení přímých účastníků kyberšikany mezi oběma pohlavími tak může být dáno konkrétní definicí kyberšikany nebo rozdílnými způsoby a online aktivitami, kterými se chlapci a dívky zabývají. Například chlapci hrají na internetu častěji hry a dívky se věnují sociálním aktivitám (Černá et al., 2013, s. 68).

Z výsledků výzkumů v Jihomoravském kraji však vyplynulo, že agresory kyberšikany jsou častěji dívky (60,3 %) než chlapci (39,7 %) (Macháčková et al., 2012, s. 8). Z výzkumu projektu „E-Bezpečí“ vyplynulo, že častěji byly agresory chlapci než dívky (Krejčí a Kopecký, 2010–2011, s. 10). Z výzkumu mezi studenty ve Spojených státech amerických vyplynulo, že se v roli agresora vyskytují častěji chlapci (15,5 %) než dívky (14 %), avšak tento rozdíl je pouze 1,5% (Hinduja a Patchin, 2015). Tento výzkum má opět zřejmě nejbližší výsledky s vlastním výzkumem provedeným pro účely této disertační práce.

Srovnání dle oblasti školy

Při srovnání celkového výskytu kyberšikany podle oblasti školy byl pozorován rozdíl. V obcích do 2 000 obyvatel a nad 2 000 obyvatel byl zjištěn 41,7% výskyt kyberšikany a ve městě České Budějovice 30,8%. Rozdíl výskytu kyberšikany je tedy téměř 11%. Jak se domnívají Říčan a Janošová (2010), mohli bychom očekávat, že v menších školách, které se vyskytují v menších městech a obcích, bude menší výskyt šikany než ve školách větších, které se nacházejí naopak ve větších městech a v kterých je i větší anonymita a z těchto důvodů tam

bude docházet k většímu výskytu šikany. Výzkumy však tento trend zatím nepotvrdily. Toto se týká tradiční šikany, ale jak z výsledků různých výzkumů, ale také našeho, vyplývá, tradiční šikana bývá propojena často s kyberšikanou. Můžeme tedy očekávat, že i při výskytu kyberšikany nebude záležet na velikosti a oblasti školy a jak je patrné z našeho výzkumu, výskyt kyberšikany je zaznamenán více v obcích než v krajském městě. Vzhledem k tomu, že kyberšikana je relativně nově se vyskytující fenomén, tak do současné doby nebyl prováděn žádný výzkum stejného, nebo podobného charakteru. Proto nelze získané výsledky porovnat s jinými daty.

Srovnání dle typu školy

Podklady k tomuto srovnání byly zajištěny pomocí otázek č. 3 v první části dotazníku a č. 19 a 22 v druhé části dotazníku. Podle odpovědí respondentů se ukázalo, že výskyt kyberšikany v základních školách je se středními školami srovnatelný. Nejvyšší zastoupení obětí vykazují gymnázia (29,2 %), v ostatních typech středních škol jsou oběti zastoupeny přibližně 22 % a v základních školách 26,6 %. Výskyt agresorů kyberšikany je, na rozdíl od obětí, u základních škol výrazně nižší (15,8 %), naopak vyšší zastoupení bylo zjištěno u středních škol zakončených závěrečnou zkouškou (SOU) (24,3 %). Navzdory vysokému zastoupení obětí na gymnáziích, kyberšikanování druhých zde uvedlo pouze 11,1 % respondentů, což je nejméně ze všech tří zkoumaných typů středních škol. Hollá (2015) poukazuje na fakt, že z hlediska typu školy (základní škola, střední odborná škola a gymnázium) dosahují největšího výskytu v roli agresora a oběti kyberšikany chlapci středních odborných škol a nejmenší výskyt byl u žáků gymnázií. Oproti tomu u dívek byl největší výskyt kyberšikany na gymnáziích.

Jak bylo již zmíněno, kyberšikana je relativně nově se vyskytující fenomén a výzkum stejného charakteru pro srovnání výskytu kyberšikany v závislosti na typu školy v České republice do současné doby nebyl proveden, proto nelze získané výsledky porovnat s jinými daty. Ale lze vycházet opět z výsledků výzkumů zaměřených na tradiční šikana. Jelikož respondenti byli dotazováni i na totožnost agresora v posledním případě útoku na jejich osobu a druhou nejvíce zastoupenou odpovědí byl v 15,7 % někdo ze školy. Dále byli respondenti dotazováni samostatnou otázkou, zda byli někdy kyberšikanováni jiným žákem školy. Na tuto otázku jich kladně odpovědělo 54,7 %. A 46,5 % respondentů potvrdilo, že se internetové výhrůžky přenáší do školy. Tyto výsledky svědčí o silném propojení kyberšikany se školním prostředím a potvrzují skutečnost, že je nutné se této problematice ve školách soustavně věnovat. Ybarra a Mitchel (2004) poukazují na to, že více než polovina adolescentů, kteří byli v roli agresora i oběti kyberšikany, byli zároveň i účastníky tradiční šikany v roli oběti. Dle

Koláře (1997) může být výskyt šikany na SOU větší z důvodu „tradice“, kdy se na jejím základě šikana začne rozvíjet tzv. sama od sebe. Žáci šikanují a jsou šikanováni na základě této „tradice“ předávané od ročníku k ročníku. Jakýkoli nově příchozí žák je pak šikanován pouze na základě toho, že je nový. Jak také uvádějí Říčan a Janošová (2010), žáci ve výběrových středních školách bývají častěji více motivováni ke studiu a šikana se na těchto školách vyskytuje méně často, než ve středních odborných učilištích.

Výsledky dále ukázaly, že téměř polovina obětí si zkušenost s kyberšikanou nechala pro sebe (49,1 %), svým pedagogům se jich pak s tímto jevem svěřilo pouze 23,3 %, rodičům 28,3 % a přátelům 45,9 %. Z jiných výsledků výzkumu vyplynulo, že žák navštěvující základní školu, který se s kyberšikanou již setkal v roli oběti nebo by se někdy v budoucnu obětí stal, svěřil by se nejčastěji rodičům (52,8 %), dále pak kamarádům (30,4 %) a učitele uvedlo pouze 1,9 % respondentů (Šmahaj, 2014, s. 128). To, že se s kyberšikanou její oběti většinou nesvěřují, může být zapříčiněno hlavně tím, že se stydí nebo se bojí reakce okolí na jejich přiznání. Některé oběti kyberšikany si mohou sami sobě dávat za vinu to, v jaké jsou situaci, a stejný postoj by se dal čekat od jejich okolí. V případě rodičů se mohou obávat trestu, v případě vrstevníků výsměchu a v případě pedagogů toho, aby případné řešení jejich problému situaci ještě nezhoršilo. Tyto výsledky mimo jiné poukazují na to, jak je důležité, aby měly děti o problému kyberšikany dostatek informací. Pokud se dítě někdy dostane do situace, kdy bude přes internet trýzněno jinými lidmi a nezvládá situaci samo, mělo by se na někoho obrátit s žádostí o pomoc. Pokud si ale bude danou situaci dávat za vinu nebo se bude stydět, je pravděpodobné, že se nikomu nesvěří a nechá si svou situaci pro sebe, čímž se bude jeho problém jen prohlubovat. Děti by měly vědět, že obtěžování přes internet je závažná záležitost a jako první řešení je se obrátit na rodiče nebo učitele s žádostí o pomoc. Dle Kopeckého et al. (2015) se děti obracejí o pomoc dospělé osoby tím více, čím je projev kyberšikany závažnější.

Jako nejčastější důvod ke kyberšikanování uváděli respondenti prostou zábavu (19,7 %) a druhým nejčastějším důvodem je, že si to oběť zaslouží (10,7 %). To, že žáci nejvíce kyberšikanují druhé pro zábavu, může souviset se zmíněným disinhibičním efektem (Vašutová et al., 2010, s. 91). Dělat si z někoho legraci může být jen v rámci přátelského škádlení, bez přímého kontaktu s obětí však agresor jen těžko odhadne její reakci, a ač se může zdát oběť skrze online spojení vůči žertům netečná, ve skutečnosti ji mohou přehnané vtipy hluboce ranit. Vzhledem k tomu, že se zde jedná o důvody, které uvedli tzv. samozvaní agresori kyberšikany, však nelze předpokládat, že jejich počínání nemělo za účel zesměšňované osobě ublížit. V otázce č. 14 z druhé části dotazníku uvedlo 27,8 %

respondentů, že v posledním roce sdíleli něco na internetu pro pobavení ostatních. Zjevně je tedy kyberšikanování pro zábavu prostředkem nejen k vlastnímu pobavení, nýbrž i prostředkem k pobavení ostatních a získání tak žádané pozornosti. Druhý nejčastěji zastoupený důvod ke kyberšikanování je, že si to dle agresora oběť zaslouží. Není s podivem, že má tento důvod mezi agresory velké zastoupení, jelikož to byla v dotazníku jediná možnost, která dávala agresorům pocit, že vlastně nedělají nic špatného. Agresoři většinou vědí, že se zachovali nesprávně a že svým chováním někomu ubližují. Kdyby si mysleli, že nedělají nic špatného, pravděpodobně by sami sebe neoznačili za agresora kyberšikany. I přesto, že byl dotazník anonymní, jistě nebylo agresorům příjemné přiznat záměrné sociálně patologické jednání, a to hlavně před nimi samými. Aby si před sebou své chování obhájili, tak důvod, že si to dle nich oběť zaslouží, se v tomto případě vyloženě „nabízí“. S tímto souvisejí další dva důvody ke kyberšikaně, a to pomsta (5,7 %) a protože si daného agresora dobírají ve škole (3,3 %). Tyto dva důvody nasvědčují již dříve zmíněné proměně profilu agresora a oběti oproti tradiční šikaně. Pokud je dítě terčem posměchu, šikany či jiného popichování ze strany svých spolužáků nebo obecně jiných osob v reálném světě, je přirozené, že se jim chce za jejich počínání pomstít. U kyberšikany není třeba fyzická převaha jako u šikany tradiční a anonymita virtuálního prostředí tak oběti nahrává, aby se sama stala agresorem v kyberprostoru. Pro takového agresora kyberšikany jsou pak typické důvody pomsta, protože si ho dobírají ve škole i to, že si to dle něj jeho cíl zaslouží.

Co se týká výskytu kyberšikany v závislosti na věku, největší zastoupení obětí bylo vyzorováno ve skupině žáků ve věku 13–15 let (28,1 %) a dále ve věku 10–12 let (24,3 %) což může být dáno tím, že informační a komunikační technologie, zejména tzv. „chytré“ telefony, tablety a přenosné počítače, zaznamenaly v České republice, ale i celosvětově, masivní rozvoj až v posledních letech a zároveň se stávají běžnou součástí každé domácnosti. Podle závěrečné zprávy projektu „EU Kids Online“ (Livingstone a Haddon, 2009, s. 5) patří Česká republika do skupiny zemí se středním využíváním internetu dětmi (65–85 %) a s vysokým online rizikem, což znamená s vyšším než průměrným rizikem ve srovnání se zbytkem evropských zemí. U mladších dětí se dá předpokládat menší opatrnost v online prostředí, obzvláště pokud jsou zvyklé se v něm pravidelně pohybovat například právě díky dnes již běžným chytrým telefonům a tabletům. Vzhledem k nízkému věku mají méně zkušeností, jsou rovněž důvěřivější a citlivější na nepříjemné podněty, než děti staršího věku. Jelikož je kyberšikana částečně i subjektivní záležitost (záleží na tom, jak dítě nepříjemnou zkušenost vnímá), je vysoké zastoupení obětí mezi nejmladší skupinou respondentů logické. Zastoupení agresorů v jednotlivých věkových skupinách je přímo úměrné věku respondentů,

to znamená, že u těch nejmladších dětí (10–12 let) mají nejmenší zastoupení, s přibývajícím věkem jejich zastoupení roste. Tento výsledek se dal očekávat vzhledem k tomu, že se otázka č. 19 z druhé části dotazníku týkala celoživotní zkušenosti. Starší respondenti měli v průběhu života více příležitostí kyberšikanovat druhé, než ti mladší, a tato skutečnost se projevila i na výsledcích.

Závěr: Studie prokazuje poměrně velkou frekvenci výskytu kyberšikan v dané komunitě. Hodnotí počet obětí, počet agresorů, frekvenci podle věku a místa bydliště. Autoři srovnávají výsledky s celou škálou výzkumů tuzemských i zahraničních.

Upozorňuji na rozdílné výsledky těchto studií a na narůstající nebezpečí problému kyberšikan.

LITERATURA

1. CARTER, Jemica M. a Feleta L. WILSON. Cyberbullying: A 21st Century Health Care Phenomenon. *Pediatric Nursing*. 2015, roč. 41, č. 3, s.115–125. ISSN 0097-9805 (Print), ISSN 0097-9805 (Linking).
2. ČERNÁ, A. et al., 2013. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada. 150 s. Psyché. ISBN 978-80-210-6374-7.
3. ČESKO. Zákon č. 561 ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10262–10324. Dostupné také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4494>
4. DISMAN, M., 2009. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 6. dotisk. 3. vydání. Praha: Karolinum. 372 s. ISBN 978-80-246-0139-7.
5. E-BEZPEČÍ, 2008–2014c. *Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2014* [online]. © Centrum PRVoK PdF, Univerzita Palackého v Olomouci. Kyberšikana: ISSN 2336-1360. [cit. 2016-07-15]. Dostupné z: https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/61-vyzkum-rizikoveho-chovani-eskych-dti-v-prosted-i-internetu-2014-prezentace
6. EU Kids online, 2013. *Klíčová zjištění* [online]. © LSE 2014, Page updated 19 Sep 2013. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsExecSummary/CzechExecSum.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsExecSummary/CzechExecSum.pdf)

7. HINDUJA, S. a Justin W. PATCHIN, 2009. *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*. California: Corwin Press. 272 s. ISBN 978-1-4129-6689-4.
8. HINDUJA, S. a Justin W. PATCHIN, 2015. *2015 Cyberbullying Data* [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://cyberbullying.org/2015-data>
9. HOLLÁ, K. Cyberbullying in Slovak Republic - The Analysis of Variance of Main Effects. *Slavonic Pedagogical Studies Journal* [online]. 2015, roč. 4, č. 2. [cit. 2016-07-15]. ISSN 1339-9055, eISSN 1339-8660. Dostupné z: <http://doi.org/10.18355/PG.2015.4.2.136-146>
10. CHRÁSKA, M., 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada. 265 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.
11. JIROVSKÝ, V., 2007. *Kybernetická kriminalita: nejen o hackingu, crackingu, virech a trojských koních bez tajemství*. Praha: Grada. 284 s. ISBN 978-80-247-1561-2.
12. KOLÁŘ, M., 1997. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál. 127 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-123-1.
13. KOPECKÝ, K., R. SZOTKOWSKI a V. KREJČÍ, 2012. *Nebezpečí internetové komunikace III* [online]. Olomouc: Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci. 60 s. ISBN 978-80-244-3088-1 (elektronická verze). [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/39-nebezpei-internetove-komunikace-3-2011-2012
14. KOPECKÝ, K., R. SZOTKOWSKI a V. KREJČÍ, 2015. *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 169 s. ISBN 978-80-244-4861-9.
15. KREJČÍ, V. a K. KOPECKÝ, 2009–2010. *Nebezpečí elektronické komunikace* [online]. Olomouc. 22 s. [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1387881389.pdf>
16. LIVINGSTONE, S. a L. HADDON, 2009. *Shrnutí projektu EU Kids online: závěrečná zpráva* [online]. London, UK: EU Kids Online, London School of Economics and Political Science (LSE). 9 s. [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20I%20\(2006-9\)/EU%20Kids%20Online%20I%20Reports/cz_summary.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20I%20(2006-9)/EU%20Kids%20Online%20I%20Reports/cz_summary.pdf)

17. LIVINGSTONE, S. et al., 2012. *EU Kids online II: final report 2011* [online]. London, UK: EU Kids Online, London School of Economics and Political Science (LSE). ISSN 2045-256X. [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: <http://eprints.lse.ac.uk/39351/>
18. MACHÁČKOVÁ, H. et al., 2012. *Online obtěžování a kyberšikana* [online]. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 18. s [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: http://www.cyberpsychology.eu/team/storage/2012-Machackova-Online_obtezovani_a_kybersikana.pdf
19. Minimalizace šikany, 2010. *Tisková zpráva* [online]. AISIS o.s. a Nadace O2 © 2008 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/pro-media/171>
20. MORGAN, N., 2016. *Průvodce stresem pro náctileté*. [Praha]: Slovart. 287 s. ISBN 978-80-7529-012-0.
21. OLUMIDE, Adesola O., P. ADAMS a Olukemi K. AMODU. Prevalence and correlates of the perpetration of cyberbullying among in-school adolescents in Oyo State, Nigeria. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*. 2015, roč. 28, č. 2, s. 183–191. ISSN (Online) 2191-0278, ISSN (Print) 0334-0139.
22. ROGERS, V., 2011. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál. 97 s. ISBN 978-80-7367-984-2.
23. ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. 155 s. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.
24. SCHMIDT, E. a J. COHEN, 2014. *Nová doba digitální: jak se přetváří budoucnost lidí, národů a obchodu = The new digital age*. Tetčice: Impossible. 310 s. ISBN 978-80-87673-04-1.
25. SZOTKOWSKI, R., K. KOPECKÝ a V. KREJČÍ, 2013. *Nebezpečí internetové komunikace IV* [online]. Olomouc: Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci. 177 s. ISBN 978-80-244-3912-9 (elektronická verze). [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: http://e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/58-nebezpei-internetove-komunikace-iv-2012-2013
26. ŠMAHAJ, J., 2014. *Kyberšikana jako společenský problém = Cyberbullying as a social problem*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 232 s. Monografie. ISBN 978-80-244-4227-3.
27. VÁGNEROVÁ, K., ed. et al., 2009. *Minimalizace šikan: praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál. 147 s. ISBN 978-80-7367-611-7.
28. VAŠUTOVÁ, M. et al., 2010. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. 225 s. ISBN 978-80-7368-858-5.

29. YBARRA, Michele L. a Kimberly J. MITCHELL. Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2004, roč. 45, č. 7., s. 1308–1316. ISSN 1469-7610.

Kontaktné údaje:

Velemínský, M.

mveleminsky@tbn.cz